

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЧОРНА Софія Зіновіївна

УДК 342.56:342.7-049.65]:342.4-043.7(477)

**ПРАВОЗАХИСНА ФУНКЦІЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ
КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у приватному вищому навчальному закладі «Львівський університет бізнесу та права»

Науковий керівник

доктор юридичних наук,
КОСТИЦЬКА Ірина Олександрівна,
завідувач відділу теорії та практики
законотворчої діяльності Інституту
законодавства Верховної Ради України,
старший науковий співробітник

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
БЄЛОВ Дмитро Миколайович,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»

кандидат юридичних наук, доцент
САМОТУГА Андрій Валерійович,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Захист відбудеться «11» травня 2021 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.062.16 у Національному авіаційному університеті за адресою: 03680, м. Київ, просп. Любомира Гузара, 1.

Із дисертацією можна ознайомитись у Науково-технічній бібліотеці Національного авіаційного університету за адресою: м. Київ, просп. Любомира Гузара, 1.

Автореферат розіслано «9» квітня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.Л. Юринець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процеси демократизації українського суспільства і держави та становлення України як демократичної, правової, соціальної держави потребують удосконалення існуючих та створення нових механізмів, спрямованих на реалізацію прогресивних ідей у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина, встановлення конструктивних відносин громадян з органами публічної влади.

Права і свободи людини – один з основоположних чинників сучасної цивілізації. Конституція України покладає на державу обов'язок щодо захисту і дотримання прав людини і громадянина. У реалізації цієї важливої функції беруть участь усі гілки державної влади, але центральне місце у цьому правозахисному механізмі відводиться саме судовій системі. Судовий захист може стати повним і ефективним лише за умови функціонування дійсно незалежної судової влади та реальної незалежності суддів як її носіїв.

Нинішній стан державотворення в Україні ставить перед наукою конституційного права завдання всебічної наукової розробки проблемних питань організації та діяльності судової влади як особливого інституту захисту прав і свобод людини та громадянина.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена як її недостатньою розробленістю, так і її практичним значенням у цій сфері суспільних відносин. У сучасній юридичній науці в дослідженнях зазначеної проблеми опубліковано низку наукових праць, захищено кілька дисертацій. Разом з тим, значне коло питань, пов'язаних з формуванням, функціонуванням, трансформаціями правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина саме судовою владою залишається все ще недостатньо розробленим.

Тому перед сучасною науковою конституційного права постало завдання з'ясувати природу цього інституту, розглянути досвід зарубіжних країн з метою кращого розуміння особливостей його функціонування у специфічних вітчизняних політико-правових умовах для удосконалення механізму захисту прав і свобод людини і громадянина.

Відсутність правових традицій та сучасного громадянського суспільства, невисокий рівень правової освіти населення і тривале ігнорування на практиці принципу поділу влад, призводило до того, що і суспільство, і держава не завжди адекватно сприймали та розуміли функціональне призначення суду як інструменту захисту прав і свобод людини та громадянина. Потужний правозахисний потенціал судової влади все ще залишається невикористаним повністю саме через відсутність переосмислення та усвідомлення його можливостей, функціонального призначення, форм його впливу на забезпечення дотримання прав і свобод людини та громадянина, а також засобів залучення його до цих процесів.

З утвердженням судової влади як самостійної, нарівні з законодавчою та виконавчою, серед науковців набули поширення різні підходи та різне бачення змісту й характеру діяльності, процедур формування судових органів, а також їх ролі та меж впливу на забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина.

Проблема функціонування, організації судової влади, здійснення судочинства та роль суду в процесі захисту прав людини та громадянина сьогодні перебуває у центрі

уваги науковців, практикуючих юристів та законодавця. Дослідженням правової природи судової влади, права людини на судовий захист, механізму його реалізації та забезпечення присвячені наукові праці О.І. Антонюк, Ю.Г. Барабаша, В.С. Бігуна, В.Ф. Бойка, О.М. Бориславської, В.Д. Бринцева, М.С. Булкат, І.П. Голосніченка, В.В. Городовенка, В.П. Грибанова, В.О. Гринюка, Є.В. Додіна, Д.О. Дубінка, І.В. Камінської, М.А. Ковальова, А.М. Колодія, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, В.В. Костицького, І.О. Костицької, О.В. Кошової, М.Б. Кравчик, Р.А. Крусяна, Н.І. Крючко, С.В. Кулика, В.С. Мальцевої, В.Т. Маляренка, І.Є. Марочкіна, О.В. Марцеляка, Л.М. Москвич, І.Б. Михайловської, І.В. Назарова, В.Т. Нора, В.Ф. Погорілка, Ю.Є. Полянського, С.В. Прилуцького, Т.В. Пустовойт, П.М. Рабіновича, Т.В. Росік, А.О. Селіванова, Т.М. Середи, Н.В. Сібільової, В.С. Стефанюка, Г.М. Тимченка, Ю.М. Тодики, М.І. Хавронюка, О.З. Хотинської-Нор, С.В. Шевчука та ін.

Кількість наукових праць, присвячених питанням судової влади має стійку тенденцію до збільшення, своєю чергою це сприятливо відображається на формуванні системного та цілісного знання про предмет дослідження. Проте, слід звернути увагу на те, що аналіз досліджень у зазначеній сфері свідчить про недостатність уваги до питань виникнення, закономірностей розвитку та трансформації судової влади в Україні в умовах конституційної реформи.

Беручи до уваги науково-теоретичні та методологічні напрацювання авторів, зроблена спроба сформулювати комплементарний погляд на проблему розвитку та удосконалення правозахисної функції судової влади, який дозволив би розглянути різноманітні аспекти цього феномену, поєднати їх у межах цілісного дослідження, тим самим запобігти абсолютизації будь-якої точки зору на явище.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний дисертанткою напрям наукового дослідження узгоджується з метою, принципами та напрямами Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, завданнями Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, Пріоритетними напрямами розвитку правової науки на 2016–2020 роки, що затверджені загальними зборами Національної академії правових наук України 3 березня 2016 року, а також безпосередньо пов'язана з темами, програмами науково-дослідних робіт Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права». Дисертаційне дослідження розпочалося у межах науково-дослідної роботи Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є вирішення – на основі комплексного науково-теоретичного аналізу правової природи судової влади як самостійної гілки державної влади – важливої концептуальної та прикладної проблеми – розкриття сутності, значення та правових засобів реалізації правозахисної функції судової влади в умовах проведення в Україні конституційного реформування судової влади.

Для досягнення мети дослідження автор ставить перед собою такі *завдання*:

- охарактеризувати правову природу та роль судової влади в механізмі стримувань і противаг сучасної держави як самостійного публічно-правового та владного феномену;

- узагальнити підходи до аналізу понятійно-категоріального апарату дисертаційного дослідження, зокрема, щодо судової влади та її правозахисної функції;

- сформулювати методологічні засади дослідження проблеми;

- розкрити сутність, особливості та місце правозахисної функції в системі функцій судової влади, а також принципи та засоби її здійснення;

- визначити рівень правозахисного потенціалу судової влади в інституційному механізмі захисту прав і свобод людини;

- проаналізувати конституційне закріплення правозахисної функції судової влади в сучасній Україні;

- дослідити міжнародні стандарти закріплення і реалізації правозахисної функції судової влади та перспективи їх урахування в контексті євроінтеграційного курсу Української держави

- встановити закономірності трансформації правозахисної функції судової влади в контексті здійснення конституційної реформи в Україні;

- розробити законодавчі пропозиції щодо напрямів удосконалення правозахисної функції судової влади в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням судовою владою правозахисної функції на сучасному етапі конституційного реформування в Україні.

Предмет дослідження – правозахисна функція судової влади в умовах конституційної реформи в сучасній Україні.

Методи дослідження. У підґрунтя методології дослідження, для вирішення окреслених завдань було покладено комплексний підхід, який полягає у використанні системи філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Застосування діалектичного методу дало змогу дослідити природу і сутність судової влади та її правозахисної функції; поєднання історичного та логічного – генезу її виникнення, становлення і розвитку; перманентне реформування судової влади в час безперервного функціонування останньої у сфері вирішення конфліктів у суспільстві та захисту прав і свобод людини (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1). Метод історизму використовувався для визначення закономірностей і особливостей формування концепції розподілу влади у контексті визначення місця судової гілки влади в механізмі стримувань і противаг; генези становлення та розвитку правозахисної функції судової влади в історичній ретроспективі; етапи проведення конституційної реформи судової влади в незалежній Україні (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2). Цивілізаційний підхід сприяв дослідженню еволюції правозахисної функції судової влади, механізму, форм та юридичних засобів реалізації правозахисної функції судової влади, а також визначенню основних тенденцій розвитку правозахисної функції судової влади в Україні на сучасному етапі в умовах проведення конституційної реформи (підрозділи 1.2, 1.3, 3.1, 3.2, 3.3). Метод класифікації використано для систематизації теоретико-методологічних ідей дослідження, а також для класифікації функцій судової влади (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3). Визначенню цінності та призначення правозахисної функції судової влади для створення сприятливих умов, спрямованих на судовий захист прав і свобод людини

аксіологічний підхід (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1). На основі герменевтичного методу здійснювалося тлумачення юридичних норм, що регламентують суспільні відносини, які складаються у сфері реалізації правозахисної функції судової влади (1.2, 2.1, 2.3, 3.2, 3.3). За допомогою системно-структурного методу розглянуто правозахисну функцію судової влади у поєднанні з іншими функціями держави, а також з іншими функціями судової влади (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3). Формально-логічний метод дозволив дослідити правозахисну функцію судової влади, використовуючи послідовність у характеристиці її суті, тотожність у порівнянні з іншими функціями, зв'язок між причиною та наслідками її виникнення і подальшої трансформації (1.2, 2.1, 2.2). Порівняльно-правовий метод пізнання використовувався як засіб розкриття спільних і відмінних рис правозахисної функції судової влади в Україні та країнах зарубіжжя (підрозділи 1.2, 3.3). На основі методу прогнозування визначено перспективи подальшого розвитку правозахисної функції судової влади в Україні в умовах конституційної реформи (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Крім того, у процесі дисертаційного дослідження застосовано критичний метод (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3), методи індукції та дедукції (підрозділи 1.1, 1.2, 3.2).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційної роботи формують наукові праці з загальної теорії держави і права, порівняльного правознавства, конституційного права, адміністративного права та судочинства, процесуальних галузей права, судових і правоохоронних органів.

Нормативно-правовою основою дослідження стали положення Конституції України, міжнародно-правових договорів, законів і підзаконних нормативно-правових актів, правові позиції Конституційного Суду України та судова практика судів загальної юрисдикції.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у рамках дисертаційного дослідження здійснено аналіз основних теоретичних аспектів реалізації правозахисної функції судової влади та перспектив її подальшого розвитку в умовах впровадження в Україні конституційної реформи судової влади. На підставі цього отримано низку висновків та рекомендацій, які становлять науковий інтерес, а саме:

уперше:

– запроновано авторське розуміння форм і алгоритмів здійснення правозахисної функції, яка є самостійною і пріоритетною функцією судової влади, що здійснюється у випадку порушення прав, свобод і законних інтересів людини;

– зроблено висновок, що ефективне виконання судовою владою своїх функцій можливе лише за умови її самостійності, яка забезпечується: по-перше, її цілковитою відокремленістю від інших гілок державної влади системі державного механізму; по-друге, неможливістю інших гілок державної влади здійснювати вплив на судову гілку влади;

– з урахуванням зростаючої ролі судового права в національній правовій системі як самостійної галузі публічного права, яке не поглинає чи підміняє процесуальні галузі права, а має власний предмет, особливий метод і принципи правового регулювання, а також перспективи прийняття власного кодифікованого джерела права, до системи судового права запроновано відносити систему науково-теоретичних, нормативно-правових та праксеологічних положень, що мають

загальний засадничий характер і здійснюють безпосередній вплив на зміст і форми здійснення правозахисної функції судової влади в Україні;

– розроблено та обґрунтовано законодавчі пропозиції, які викладено в проекті Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про судоустрій і статус суддів” та Закону України „Про Вищу раду правосуддя”» щодо здійснення контролю за тривалістю розглядів судових справ, налагодженням співпраці між судами України та інших держав, введенням у судах посад координаторів у сфері медіації та міжнародної співпраці;

удосконалено:

– поняття судової влади як самостійного виду державної влади, що має виключну компетенцію розглядати юридично значимі справи, вирішувати спори та конфлікти в суспільстві шляхом здійснення правосуддя, що реалізується судами в порядку, визначеному чинним законодавством з метою захист прав, свобод і законних інтересів людини;

– аргументацію про те, що забезпечуючи судову владу політичний баланс між законодавчою та виконавчою владою та є виразником політичної стабільності та рівня розвитку громадянського суспільства в державі, за своєю природою вона є політично нейтральною, виключно юридичною (правовою) владою;

– уявлення про принципи здійснення правозахисної функції судової влади як основоположні засади організації та здійснення правозахисної діяльності органів судочинства у напрямі відновлення порушеного права, усунення перешкод в його реалізації та застосування до порушника заходів юридичного примусу;

– розуміння сутності правозахисної функції судової влади, яка є пріоритетною і самостійною функцією судової влади, що здійснюється у випадку порушення прав, свобод і законних інтересів людини;

– визначення поняття міжнародних стандартів судового захисту прав як встановлених закріплених у міжнародних документах уніфікованих та загальноприйнятих принципів і норм, які закріплюють мінімально необхідний перелік умов, яким повинна відповідати процедура захисту прав і свобод людини, що є обов’язковими для держав-учасниць певного міжнародного зобов’язання (конвенції, договору, пакту), за порушення чи невиконання яких передбачені санкції правового чи політичного характеру;

набули подальшого розвитку положення про:

– судову гілку влади, основним структуроутворюючим і функціональним принципом організації якої визнається принцип розподілу державної влади. Судова влада визначає межі розсуду інших гілок державної влади, відтак її роль у механізмі розподілу влади полягає у стримуванні інших гілок державної влади від порушень конституційної законності, а також захисті прав і свобод людини та громадянина в державі;

– виходячи з владного характеру судової гілки державної влади, доповнено перелік конкретизуючих ознак судової влади, що відображають її правову природу, а також дозволяють відмежувати судову владу від інших гілок державної влади;

– науковий аналіз процесів конституційного реформування судової влади в Україні є приведення національного законодавства до європейських стандартів у

сфері здійснення правосуддя для ефективного захисту прав і свобод людини та громадянина, підвищення доступу до правосуддя та справедливий суд;

– ознаки конституційної реформи судової влади, до яких віднесено: послідовність етапів проведення конституційного реформування судової влади як перманентного конституційно-правового процесу вдосконалення судової влади в державі; інтегративність конституційних перетворень у сфері судової влади, що означає системний характер діяльності суб'єктів реформування в напрямі комплексного перетворення усіх законодавчих актів у сфері судової влади на підставі внесення змін до Конституції; сприйняття конституційної реформи судової влади суспільством на основі сформованої конституційної правосвідомості та неухильного виконання здійснюваних конституційно-правових перетворень у сфері судової влади.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення, висновки і пропозиції, сформульовані та обґрунтовані у кваліфікаційному науковому дослідженні, сприятимуть удосконаленню концептуальних положень конституційного права у сфері конституційно-правового інституту судової влади. Отримані результати аргументовані для використання в законотворчій діяльності й правозастосовній практиці судових органів та у перспективному удосконаленні правозахисної функції судової влади в умовах проведення конституційної реформи в Україні. Зокрема, висловлені положення і сформульовані теоретичні концепції, уточнені визначення понять, наукових категорій тощо можуть бути використані:

- у *науковій сфері* – висновки та теоретичні положення певною мірою поглиблюють знання у вітчизняній конституційно-правовій науці з проблем здійснення правозахисної функції судової влади та її розвитку та можуть бути використані у подальших правових дослідженнях конституційного законодавства України, внесенні змін і доповнень у чинне законодавство;

- у *правотворчості та політико-правовій практиці* – окремі положення дослідження можуть бути використані Верховною Радою України при підготовці нових нормативно-правових актів або внесенні змін та доповнень у вже чинні норми для уніфікації законодавства України відповідно до міжнародних стандартів (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження в діяльність Асоціації українських правників від 07.09.2020 р.*);

- у *навчальному процесі* – матеріали кваліфікаційного дослідження можуть бути застосовані у підготовці навчальної та навчально-методичної літератури, на лекціях і практичних заняттях з навчальних дисциплін: «Теорія держави і права», «Конституційне право України», «Судові та правоохоронні органи України», під час написання відповідних підручників та посібників;

- у *правозастосовній сфері* – висновки та узагальнення, сформульовані в дисертації, можуть бути враховані під час реформування судової гілки влади для збільшення ефективності правозахисної функції (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження в діяльність Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи від 02.09.2020 р.*).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження обговорено та схвалено на засіданні міжкафедрального семінару кафедр економіко-правових і цивільно-правових дисциплін, судоустрою, прокуратури та адвокатури,

кримінально-правових дисциплін, адміністративного права та процесу юридичного факультету закладу вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права» від 24 вересня 2020 року (протокол № 2), де було виконано дисертацію. Основні положення, висновки та рекомендації оприлюднено у доповідях та тезах на науково-практичних заходах, зокрема: науково-практичному семінарі «Проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів: соціальний і правовий аспекти: програма (м. Львів, 28 вересня 2018 р.); Міжнародній науковій конференції «Сучасний вимір прав людини: конституційний контекст» (м. Харків, 26-27 жовтня 2018 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті» (м. Дніпро, 2-3 листопада 2018 р.); *круглому столі, присвяченому 70-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини* (м. Київ, 14 грудня 2018 року); Регіональній науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 14 грудня 2018 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми застосування інформаційних технологій правоохоронними структурами України та закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання» (м. Львів, 21 грудня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини» (м. Запоріжжя, 21-22 грудня 2018 р.); Науковому семінарі «Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики» (м. Львів, 21 червня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Права людини та національна безпека» (м. Львів, 10 грудня 2019 р.); *Круглому столі, присвяченому 71-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини* (м. Київ, 10 грудня 2019 р.); Науковому семінарі «Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування» (м. Дніпро, 29 грудня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Адміністративно-правове забезпечення прав дітей в сучасному транзитивному суспільстві» (м. Львів, 23 жовтня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні механізми протидії торгівлі людьми» (м. Львів, 4 грудня 2020 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображено у 21 публікації, із них 6 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, 2 статті – в іноземних наукових виданнях, 13 – у збірниках тез доповідей на науково-практичних конференціях, семінарах і «круглих» столах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують десять підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінок, із яких 209 сторінок основного тексту та 26 – список використаних джерел (253 найменування), 9 – додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** подано аргументацію актуальності теми дослідження, стан наукової розробки, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, охарактеризовано методологію дослідження, вказано наукову новизну одержаних результатів, їхнє практичне значення, зазначені відомості про основні публікації результатів дослідження.

Розділ 1 «Судова влада в системі публічної влади: теоретико-правові засади» складається з трьох підрозділів, у яких висвітлено питання фундаментальних орієнтирів наукового дослідження, таких як: основні положення, що визначають поняття та правової природи судової влади та її місце в системі поділу державної влади сучасної держави, історичні та теоретичні аспекти виникнення, розвитку та існування предмету дослідження, а також визначено його методологічні засади.

У підрозділі 1.1 *«Правова природа судової влади: теоретико-правові основи»* вказано, що в сучасній державі судова влада відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної рівноваги. Термін «судова влада» доволі усталено вживається у юриспруденції та місця й ролі судової влади у механізмі «стримувань і противаг». Для формування комплексного наукового розуміння правової природи та характеристики сутності судової влади її ознаки досліджуються ознаки з допомогою визначення таких базових характеристик і споріднених з нею правових понять, як «суд», «правосуддя», «судочинство» тощо.

Серед сучасних наукових підходів щодо розуміння судової влади виокремлено три основних: інституційний або організаційний – пов'язаний з характеристикою судової системи, принципами її організації, та визначає судову владу як сукупність судових органів і установ, що здійснюють правосуддя; функціональний – ототожнює судову владу з її функцією – правосуддям; організаційно-функціональний (змішаний) – комбінування двох попередніх – визначає судову владу як систему створених згідно з законом судових органів, наділених виключними повноваженнями з розгляду та вирішення у визначеній законом процесуальній формі юридично значимих справ, що мають юридичні наслідки.

Ознаками судової влади названо риси, сутнісні характеристики, властивості судової влади, що відображають її правову природу, а також дозволяють відмежувати судову владу від інших гілок державної влади.

Судова влада визначається як самостійний вид державної влади, що має виключну компетенцію розглядати юридично значимі справи, вирішувати спори та конфлікти в суспільстві шляхом здійснення правосуддя, що реалізується судами в порядку, визначеному чинним законодавством з метою захист прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, суспільства та держави.

У підрозділі 1.2 *«Судова влада в системі поділу державної влади сучасної держави»* сутність і правова природа судової влади досліджуються під призмою принципу поділу державної влади та її співвідношення і взаємодії з іншими гілками влади, який є структуроутворюючим і функціональним принципом в організації та діяльності судової влади.

Зазначено, що за своєю сутністю судова влада має іншу природу, аніж законодавча та виконавча гілки державної влади, а саме – не політичну, а юридичну. «Політизованість» судової діяльності, коли судові рішення стають засобом політичного тиску на опонентів, може привести до соціальних протистоянь чи навіть конституційних конфліктів.

Принцип поділу державної влади визнано вихідною засадою конституювання судової влади та визначальним моментом, який дозволяє окреслити її місце, роль і значення в системі державного механізму. З огляду на роль і місце судової влади в системі поділу державної влади сучасної держави, її юридичну природу можна

охарактеризувати таким чином: 1) є однією з обов'язкових для правової держави гілок державної влади, яка, з однієї сторони, є результатом політичного балансу між законодавчою та виконавчою владою, а з іншої – стримує інші гілки влади в межах конституційної законності, тобто є виразником політичної стабільності та рівня розвитку громадянського суспільства в державі; 2) є гарантом демократизму державного ладу та реалізації принципів правової держави; 3) міцно пов'язана з принципом верховенства права, реалізація якого неможлива без існування самої судової влади; 4) на судову владу покладається функція захисту прав і свобод людини й громадянина, прав та інтересів юридичних осіб в державі.

У підрозділі 1.3 «Методологічні засади дослідження судової влади» визначено основні методи дослідження. Застосування діалектичного методу дало змогу дослідити природу і сутність судової влади та її правозахисної функції; поєднання історичного та логічного – генезу її виникнення, становлення і розвитку; перманентне реформування судової влади в час безперервного функціонування останньої у сфері вирішення конфліктів у суспільстві та захисту прав і свобод людини. Метод історизму використовувався для визначення закономірностей і особливостей формування концепції поділу влади у контексті визначення місця судової гілки влади в механізмі стримувань і противаг; генези становлення та розвитку правозахисної функції судової влади в історичній ретроспективі; етапів проведення конституційно-правових реформ у сфері судочинства в незалежній Україні. Цивілізаційний підхід сприяв дослідженню еволюції правозахисної функції судової влади, механізму, форм та юридичних засобів реалізації правозахисної функції судової влади, а також визначенню основних тенденцій розвитку правозахисної функції судової влади в Україні на сучасному етапі в умовах проведення конституційної реформи. Метод класифікації використано для систематизації теоретико-методологічних ідей дослідження, а також для класифікації функцій судової влади. Для визначення цінності та призначення правозахисної функції судової влади і створення сприятливих умов, спрямованих на судовий захист прав і свобод людини використано аксіологічний метод. На основі герменевтичного методу здійснювалося тлумачення юридичних норм, що регламентують суспільні відносини, які складаються у сфері реалізації правозахисної функції судової влади. За допомогою системно-структурного методу розглянуто правозахисну функцію судової влади у поєднанні з іншими функціями держави, а також з іншими функціями судової влади. Формально-логічний метод дозволив дослідити правозахисну функцію судової влади, використовуючи логічну послідовність у характеристиці її суті, тотожність у порівнянні з іншими функціями, зв'язок між причиною та наслідками її виникнення і подальшої трансформації. Порівняльно-правовий метод пізнання використовувався для розкриття спільних і відмінних рис правозахисної функції судової влади в Україні та країнах зарубіжжя. На основі методу прогнозування визначено перспективи подальшого розвитку правозахисної функції судової влади в Україні на сучасному етапі в умовах конституційної реформи

Осмислення судової влади як самостійної гілки державної влади у правозахисному механізмі держави вимагає консолідованого теоретико-правового методологічного підґрунтя. У зв'язку з цим, теорія судової влади має виступити підґрунтям подальшого розвитку судової влади в Україні.

Розділі 2 «Правозахисна функція в системі функцій судової влади» охоплює чотири підрозділи, в яких подана характеристика сутності правового поняття правозахисної функції судової влади, її взаємозв'язок з іншими функціями судової влади в Україні, структура та механізм її реалізації в сучасних умовах розвитку держави.

У підрозділі 2.1 *«Поняття та сутність функцій судової влади»* зазначено, що судова форма захисту прав і свобод людини є найбільш пристосованою до повного, всебічного та об'єктивного виявлення фактичних обставин справи, причин правопорушень та встановлення об'єктивної істини. Важливою засадою судового захисту прав і свобод людини визнано принцип верховенства права, втілення якого у сферу правозастосування забезпечує кожному право на справедливий суд. Принцип верховенства права розуміється як панування права в суспільстві, визначальна роль права у врегулюванні суспільних відносин. Судова діяльність повинна бути спрямована на захист прав і свобод людини від посягань шляхом забезпечення своєчасного та якісного розгляду конкретних справ. У матеріальному аспекті верховенство права передбачає наявність правових стандартів охорони та захисту основних прав і свобод людини, з приводу дотримання яких суд приймає рішення. У процесуальному – суд визначає найбільш оптимальний спосіб організації судового захисту прав і свобод людини.

У підрозділі 2.2 *«Правова природа, предмет, принципи здійснення правозахисної функції судової влади»* розкрито особливості правозахисної функції як ключової функції сучасної держави; окреслено специфічні властивості цієї функції у системі функцій судової влади; досліджено правову природу захисту прав і свобод як функції судової влади; з'ясовано особливості здійснення цієї функції судовою владою; окреслено співвідношення і взаємодії правозахисної функції судової влади з правозахисними функціями інших гілок державної влади; висвітлено основні принципи та гарантії здійснення правозахисної функції судової влади в Україні.

Принципи здійснення правозахисної функції судової влади – це основоположні засади організації та здійснення правозахисної діяльності судових органів у напрямі відновлення порушеного права, усунення перешкод в його реалізації та застосування до порушників заходів юридичного примусу.

До основних принципів здійснення правозахисної функції судової влади, необхідно віднести такі: гуманізму, демократизму, верховенства права, законності, пріоритетності прав та свобод людини і громадянина, справедливості, рівності всіх перед законом, доступності правосуддя, незалежності тощо. Лише за умови дотримання судовою владою цих принципів стає можливою ефективна реалізація нею правозахисної функції.

Виокремлюються наступні критерії встановлення ефективності правозахисної функції судової влади: 1) справедливість і правосудність (обґрунтованість і законність) судового рішення; 2) доступність і своєчасність здійснення правосуддя; 3) авторитет судової влади і довіра суспільства.

У підрозділі 2.3 *«Законодавче регулювання правозахисної функції судової влади в сучасній Україні»* увагу зосереджено на таких питаннях, як: конституційне закріплення правозахисної функції судової влади в Україні; законодавчого регулювання правозахисної функції судової влади як цілісної нормативної системи;

співвідношення матеріально- та процесуально-правового закріплення правозахисної функції судової влади.

Нормативною формою фіксації правозахисної функції судової влади в Україні є закріплення в Конституції та законах України права на судовий захист – юридично визнаної можливості кожної особи на основі норм Конституції звернутись до суду за захистом своїх порушених прав, свобод та законних інтересів. Закріплення права на судовий захист в Основному Законі є результатом імплементації міжнародно-правових норм, що проголошені в міжнародних актах та повинні сумлінно виконуватись.

У підрозділі 2.4 «Міжнародні стандарти реалізації правозахисної функції судової влади» зазначено, що проблема захисту основних прав і свобод людини виходить далеко за межі політики окремої національної держави та потребує формування міжнародно-правових стандартів, яким має відповідати процедура правозахисту. Стандарти захисту прав людини закріплені в низці важливих міжнародно-правових документів, що найповніше відображають надбання людства у зазначеній сфері та встановлюють загальновизнані принципи основоположних прав, свобод і інтересів людини, за які жодна держава не може виходити.

Під міжнародними стандартами захисту прав людини запропоновано розуміти закріплені у міжнародних документах уніфіковані та загальноприйняті принципи та норми, які закріплюють мінімально необхідний перелік умов, яким повинна відповідати процедура захисту прав і свобод людини, та які є обов'язковими для держав-учасниць певного міжнародного зобов'язання (конвенції, договору, пакту), за порушення чи невиконання яких передбачені санкції правового чи юридичного характеру.

Розділ 3 «Трансформація правозахисної функції судової влади в контексті конституційної реформи в Україні» охоплює три підрозділи, які спрямовані на з'ясування трансформаційних перетворень правозахисної функції судової влади, пов'язаних із тенденціями та закономірностями удосконалення правозахисної функції судової влади в контексті конституційної реформи в Україні. Окреслено особливості правоконкретизації та процесуалізації правозахисної функції судової влади в ході судової реформи; висловлено та обґрунтовано науково-теоретичні висновки та пропозиції щодо напрямів і перспектив інституційного зміцнення судової влади в аспекті посилення правозахисної складової її діяльності.

У підрозділі 3.1 «Актуалізація правозахисного потенціалу судової влади в ході конституційної реформи: ресурси і напрямки використання» основну увагу зосереджено на аналізі особливостей та перспектив актуалізації правозахисного потенціалу судової влади в ході конституційної реформи, ресурсах та напрямках використання цього потенціалу. Зокрема, актуалізацію правозахисного потенціалу судової влади в ході конституційної реформи розкрито через висвітлення основних передумов (суспільної важливості та необхідності) й особливостей конституційного реформування судової влади. Проаналізовано ключові напрями конституційної реформи у сфері судової влади, перебіг їх втілення та наслідки судоустрійних і процесуальних змін у сфері захисту прав і свобод людини. Окреслено невирішені проблеми та сформульовано пропозиції щодо їх розв'язання у контексті оптимізації правозахисного потенціалу судової влади в Україні.

Ознаками конституційної реформи судової влади названо: послідовність етапів проведення конституційного реформування судової влади як перманентного конституційно-правового процесу вдосконалення судової влади в державі; інтегративність конституційних перетворень у сфері судової влади, що означає системний характер діяльності суб'єктів реформування в напрямі комплексного перетворення усіх законодавчих актів у сфері судової влади на підставі внесення змін до Конституції; сприйняття конституційної реформи судової влади суспільством на основі сформованої конституційної правосвідомості та неухильного виконання здійснюваних конституційно-правових перетворень у сфері судової влади.

Відстоюється ідея формування в Україні галузі судового права як самостійної комплексної галузі публічного права, до системи якого слід віднести систему науково-теоретичних, нормативно-правових та праксеологічних положень, що мають загальний засадничий характер і здійснюють безпосередній вплив на зміст і форми здійснення правозахисної функції судової влади в Україні. Під науково-теоретичними основами розуміється сукупність теоретичних знань, положень юридичної науки, своєрідний гносеологічний фундамент, спираючись на який є можливим сформулювати об'єктивне та достатнє бачення сутнісних та формальних аспектів здійснення правозахисної функції судової влади. Нормативно-правові основи – це об'єктивне юридичне право, представлене у вигляді сукупності правових норм, відображених у відповідних джерелах права. Практично-логічні основи – це практичні стандарти провадження у конкретних справах, що формуються під час правозастосовної практики.

У підрозділі 3.2 *«Правоконкретизація правозахисної функції судової влади в ході судової реформи»* визначено, що структурно-функціональний підхід дозволяє віднести інститут конкретизації правових норм до структури механізму правового регулювання, поряд з такими ключовими елементами цього механізму, як правові відносини, норми права, реалізація права тощо. Своєю чергою, механізм конкретизації конституційних норм слід розглядати як сукупність взаємодіючих і взаємодоповнюваних правових засобів, що застосовуються на певних етапах процесу конституційно-правового регулювання.

Правоконкретизацію правозахисної функції судової влади в ході судової реформи проаналізовано через окреслення поняття правоконкретизації та її втілення у правозахисній функції судової влади в ході судової реформи.

У підрозділі 3.3 *«Процесуалізація правозахисної функції судової влади в сучасній Україні: особливості та перспективи»* зауважено, що процесуальна форма діяльності судових органів визначає необхідні формальні межі права на справедливий судовий розгляд та забезпечує однаковість гарантій його реалізації.

Процесуалізацію правозахисної функції судової влади в сучасній Україні розкрито через висвітлення загального поняття процесуалізації правозахисної функції судової влади в контексті конституційної реформи у сфері судочинства, а також – через аналіз своєрідності та окреслення проблем процесуального забезпечення правозахисної функції судової влади.

Запропоновано прийняття законопроекту *«Про внесення змін до Закону України „Про судоустрій і статус суддів” та Закону України „Про Вищу раду правосуддя”*»,

що має на меті покращити механізм реалізації правозахисної функції судової влади в Україні через удосконалення процесу здійснення контролю за тривалістю розгляду справ у судах, налагодження співпраці між судами України та інших держав, а також введення у судах посад координаторів у сфері медіації та міжнародної співпраці.

ВИСНОВКИ

У підсумку завершення дисертаційного дослідження сформульовано низку узагальнень, теоретичних положень, пропозицій, які мають важливе наукове та прикладне значення, а саме:

1. У дослідженні правової природи та сутності судової влади основним структуроутворюючим і функціональним принципом організації цієї гілки влади запропоновано розглядати принцип поділу державної влади. В конституційній системі розподілу влади судова влада є самостійною і незалежною гілкою державної влади, що покликана служити суспільству та здійснювати правосуддя, вирішувати в судовому порядку правові спори та конфлікти. Судова влада визначає межі розсуду інших гілок державної влади, є правообмежувальним чинником у діяльності законодавчої, виконавчої влади та Глави держави. Відтак її роль у механізмі поділу влади полягає у стримуванні інших гілок державної влади від порушень конституційної законності, а також захисті прав і свобод людини та громадянина в державі.

Ефективне виконання судовою владою своїх функцій можливе лише за умови її самостійності, яка забезпечується: по-перше, її цілковитою відокремленістю від інших гілок державної влади системі державного механізму; по-друге, неможливістю інших гілок державної влади здійснювати вплив на судову гілку влади.

Однією з основних причин проведення двох останніх судових реформ в Україні (2016 і 2019 рр.) була необхідність забезпечення самостійності судової влади, що видається неможливим без незалежних судів і неупереджених суддів. Тому сьогодні Україна гостро потребує завершення конституційного реформування судової системи та судової влади в цілому, основна мета якого полягає у забезпеченні самостійності судової влади, що викликає необхідність приведення судочинства України до європейських стандартів та створення незалежних судів, здатних ефективно, об'єктивно, в розумні строки й справедливо вирішувати правові спори на засадах верховенства права.

2. Судова влада – це самостійний вид державної влади, що має виключну компетенцію розглядати юридично значимі справи, вирішувати спори та конфлікти в суспільстві шляхом здійснення правосуддя, що реалізується судами в порядку, визначеному чинним законодавством з метою захист прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, суспільства та держави. Функція захисту прав і свобод людини в Україні реалізується судовою владою шляхом здійснення правосуддя, під яким слід розуміти процедуру здійснення органами судової влади функцій захисту прав і свобод людини й громадянина, розгляду та остаточного вирішення у встановленому процесуальним законом порядку кримінальних, цивільних, адміністративних та інших справ, згідно з Конституцією та законами України.

Правосуддя є найбільш ефективним способом захисту прав і свобод людини та громадянина. Судова форма захисту прав і свобод людини є найбільш демократичною й максимально пристосованою до повного, всебічного та об'єктивного виявлення фактичних обставин справи, причин виникнення правових спорів, вчинених правопорушень та встановлення об'єктивної істини. Суди наділені всіма необхідними повноваженнями для того, щоб реалізувати правозахисну функцію.

3. Складність і суспільна важливість судової влади та здійснюваної нею правозахисної функції передбачає необхідність комплексного, всебічного їх вивчення на основі відповідних методів і прийомів наукового пізнання. Дослідницька стратегія, покладена в основу комплексного підходу, передусім, ґрунтується на конкретних методологічних принципах, зокрема на формулюванні загальної теоретичної концепції, розробці наскрізних понять і категорій, що забезпечують єдність підходу до об'єкта дослідження, а вже відтак на цій основі – вивчення окремих аспектів правозахисної функції судової влади в Україні.

4. Для судової влади правозахисна функція є пріоритетною. Це самостійна функція судової влади, що здійснюється у випадку порушення прав, свобод і законних інтересів людини. Систему засобів здійснення правозахисної функції судової влади конституційного права на судовий захист можна розглядати як широкому, так і вузькому розумінні. У широкому розумінні до таких засобів відносяться: засоби нормативно-правового забезпечення реалізації конституційного права на судовий захист; засоби контролю за дотриманням всіма суб'єктами, що беруть участь у реалізації конституційного права на судовий захист, положень нормативно-правових актів у вказаній сфері реалізації; засоби контролю за дотриманням суб'єктами, діяльність яких направлена на реалізацію конституційного права на судовий захист, встановлених державою правил їх реалізації. Вузьке розуміння правозахисної функції судової влади включає такі засоби її здійснення: засоби зовнішньоорганізаційної діяльності щодо реалізації конституційного права на судовий захист; засоби внутрішньоорганізаційної діяльності у сфері судоустрою; відповідальність як засіб забезпечення конституційного права людини на судовий захист.

Принципи здійснення правозахисної функції судової влади – це основоположні засади організації та здійснення правозахисної діяльності органів судочинства у напрямі відновлення порушеного права, усунення перешкод в його реалізації та застосування до порушника заходів юридичного примусу.

До основних принципів здійснення правозахисної функції судової влади, необхідно віднести такі: гуманізму, демократизму, верховенства права, законності, пріоритетності прав та свобод людини і громадянина, справедливості, рівності всіх перед законом, доступності правосуддя, незалежності тощо. Лише за умови дотримання судовою владою цих принципів стає можливою ефективна реалізація нею правозахисної функції.

5. Здійснюючи правозахисну функцію у формі правосуддя, судова влада визнається одним з найефективніших засобів захисту прав і свобод людини, основне завдання якої – відновлення порушеного права. Судова форма захисту забезпечує

максимум процесуальних гарантій людині, яка звертається за захистом, а тому є вищою формою такого захисту.

Виокремлюються наступні критерії встановлення ефективності правозахисної функції судової влади: 1) справедливість і правосудність (обґрунтованість і законність) судового рішення; 2) доступність і своєчасність здійснення правосуддя; 3) авторитет судової влади і довіра суспільства.

Осмислення судової влади як самостійної гілки державної влади, на яку покладається важлива роль у правозахисному механізмі держави, вимагає консолідованого теоретико-правового підґрунтя. Вбачається, що теорія судової влади має стати засадничим підґрунтям у подальшому розвитку судової влади в Україні як важливої умови існування й розвитку громадянського суспільства та правової держави.

Теорія судового права поступово набуває рис самостійного наукового напрямку, що комплексно обстоюватиме судову владу та судочинство в їх системному взаємозв'язку, а в перспективі може стати концептуальною теоретичною основою становлення та розвитку судового права як самостійної публічної галузі права, що має власний предмет правового регулювання, особливий метод правового регулювання, принципи правового регулювання, а також заслуговує на прийняття власного кодифікованого джерела права.

При цьому судове право не повинно поглинати чи підмінити процесуальні галузі права. До системи судового права пропонується відносити систему науково-теоретичних, нормативно-правових та праксеологічних положень, що мають загальний засадничий характер і здійснюють безпосередній вплив на зміст і форми здійснення правозахисної функції судової влади в Україні. Зокрема, під науково-теоретичними основами пропонується розуміти сукупність теоретичних знань, положень юридичної науки, своєрідний гносеологічний фундамент, спираючись на який є можливим сформулювати об'єктивне та достатнє бачення сутнісних та формальних аспектів здійснення правозахисної функції судової влади. Нормативно-правові основи – це об'єктивне юридичне право, представлене у вигляді сукупності правових норм, відображених у відповідних джерелах права. Практикологічні основи – це практичні стандарти провадження у конкретних справах, що формуються під час правозастосовної практики.

В умовах реформування правової системи України судове право здатне стати концептуальною основою для оптимізації процесу реформування судової влади, на яку покладається важлива роль здійснення правозахисної функції, а отже заслуговує на відродження, та практичне втілення.

6. Формою об'єктивації правозахисної функції судової влади є закріплення у частині 1 статті 55 Конституції України права на судовий захист. Право на судовий захист є комплексною правовою категорією, що означає наявність можливості кожної особи на основі норм Конституції звернутись до суду за захистом своїх порушених прав, свобод та законних інтересів. Закріплення права на судовий захист в Конституції України є результатом імплементації міжнародно-правових норм, які проголошені в міжнародних актах та повинні сумлінно виконуватись.

7. Правосуддя як основний правозахисний механізм в державі може ефективно виконувати свою функцію завдяки імплементації загальноприйнятих міжнародних

стандартів судового захисту прав і свобод людини. Такі стандарти виходять з того, що захист прав і свобод кожної людини в судовому порядку гарантується. Судовий захист здійснюється на основі чітко визначених процесуальним законом процедур і завершується винесенням правосудного рішення, що є обов'язковим для виконання та забезпечить відновлення порушеного права і притягнення правопорушника до відповідальності.

Міжнародні стандарти захисту прав людини закріплені в міжнародно-правових документах, що найповніше відображають надбання людства у зазначеній сфері та встановлюють загальновизнані принципи основоположних прав та інтересів людини, за яку жодна держава не може виходити.

Під міжнародними стандартами захисту прав людини запропоновано розуміти закріплені у міжнародних документах уніфіковані та загальноприйняті принципи та норми, які закріплюють мінімально необхідний перелік умов, яким повинна відповідати процедура захисту прав і свобод людини, і які є обов'язковими для держав-учасниць певного міжнародного зобов'язання (конвенції, договору, пакту), за порушення чи невиконання яких передбачені санкції правового чи політичного характеру.

8. Конституційна судова реформа спрямована на створення та розвиток судової влади як незалежної, самостійної гілки влади у системі поділу державної влади, функціонування якої повинно спрямовуватись на забезпечення та захист принципів верховенства права та пріоритету прав і свобод людини та громадянина. Об'єктом судової реформи є позитивне право, що знаходить свою об'єктивацію в Конституції, що займає особливе місце у системі нормативно-правових актів, що регулюють сферу судової влади. Метою конституційної реформи судової влади є приведення національного законодавства до європейських стандартів у сфері здійснення правосуддя для ефективного захисту прав і свобод людини та громадянина, підвищення доступу до правосуддя та справедливий суд. Важливим завданням конституційної реформи судочинства в Україні є удосконалення правової системи держави в напрямку підвищення правозахисного потенціалу судової влади.

Ознаками конституційної реформи судової влади є: послідовність етапів проведення конституційного реформування судової влади як перманентного конституційно-правового процесу вдосконалення судової влади в державі; інтегративність конституційних перетворень у сфері судової влади, що означає системний характер діяльності суб'єктів реформування в напрямі комплексного перетворення усіх законодавчих актів у сфері судової влади на підставі внесення змін до Конституції; сприйняття конституційної реформи судової влади суспільством на основі сформованої конституційної правосвідомості та неухильного виконання здійснюваних конституційно-правових перетворень у сфері судової влади.

Ключовими напрямами конституційної реформи у сфері судоустрою є правоконкретизація і процесуалізація правозахисної функції судової влади, що сприяють оптимізації правозахисного потенціалу судової влади в Україні.

9. Дисертанткою розроблено та обґрунтовано законодавчі пропозиції, які викладено в проекті Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про судоустрій і статус суддів” та Закону України „Про Вищу раду правосуддя”».

Прийняття зазначеного законопроекту обумовлене необхідністю удосконалення механізму здійснення контролю за тривалістю розглядів судових справ, а також налагодження співпраці між судами України та інших держав, введення у судах посад координаторів у сфері медіації та міжнародної співпраці, що має посприяти удосконаленню здійснення правозахисної функції судової влади в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України та періодичних наукових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз:

1. Чорна С. З. Принцип самостійності як важливий конституційний принцип організації та діяльності судової влади в Україні. *Право і суспільство: науковий журнал*. 2020. №2. С. 135-141.
2. Чорна С. З. Роль судової влади у конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 186-190.
3. Чорна С. З. Міжнародні стандарти прав людини та їх імплементація в процесі реалізації правозахисної функції судової влади в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 2. С. 20-24.
4. Chorna S. Z. Constitutional consolidation of the human rights function of the judiciary in Ukraine. *National law journal: theory and practice*. 2020. № 5 (45). P. 4-8.
5. Чорна С. З. Трансформація правозахисної функції судової влади в ході проведення судової реформи в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 67-71. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2020/17.pdf
6. Чорна С. З. Законодавче регулювання правозахисної функції судової влади в сучасній Україні. *Соціологія права*. 2020. №4. С. 57-64.
7. Костицький В. В., Чорна С. З. До питання про судове право як окрему галузь права. *Правові новели: науковий юридичний журнал*. 2019. № 7. Т. 3. С. 84-90.
8. Костицький В. В., Чорна С. З. Судова влада у контексті теорії поділу влади: правова природа та місце у системі влади. ROČENKA UKRAJINSKO-SLOVENSKÁ. Zborník vedeckých prác. 2020. С. 81-86. URL: <https://www.eeda.sk/dok/publikacie/ostatne/2020-rocenka-ukrajinsko-slovenska.pdf>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Чорна С.З. Застосування практики Європейського суду з прав людини при розгляді справ щодо злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / Проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів: соціальний і правовий аспекти: програма науково-практичного семінару (28 вересня 2018 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2018.
10. Чорна С. З. Імплементація європейських стандартів забезпечення судового захисту прав людини в умовах здійснення судово-правової реформи в Україні / *Сучасний вимір прав людини: конституційний контекст*. XI Тодиківські читання. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 26-27 жовтня 2018 року) / За заг. ред. проф. А.П.

- Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини”», 2018. С.148-150.
11. Чорна С. З. Право на судовий захист у структурі конституційно-правового статусу людини в Україні / *Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 2-3 листопада 2018 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2018. С. 25-28.
  12. Гаврильців М. Т., Чорна С. З. Право на повагу до людської гідності у світлі Загальної декларації прав людини / *Збірник тез круглого столу, присвяченого 70-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини* (м. Київ, 14 грудня 2018 року). Київ: ДНДІ МВС України, 2018. С. 25-28.
  13. Чорна С. З. Ефективність дії конституції як передумова забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні / *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: тези доповідей регіональної наук.-практ. конф.* (м. Львів, 14 грудня 2018 р.) / за заг. ред. І.В. Красницького. Львів: ЛьВДУВС, 2018. С. 169-172.
  14. Чорна С. З. Правові принципи отримання інформації органами державної влади в Україні / *Проблеми застосування інформаційних технологій правоохоронними структурами України та закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання: збірник наукових статей за матеріалами доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Львів, 21 грудня 2018 р.) / упорядник Т. В. Магеровська. Львів: ЛьВДУВС, 2018. С. 262-266.
  15. Чорна С. З. Європейські стандарти забезпечення права людини на судовий захист в контексті конституційної реформи / *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 21-22 грудня 2018 р.). У 2-х частинах. Запоріжжя: ГО «Істина», 2018. Ч.1. С. 67-69.
  16. Чорна С. З. Конституційні гарантії реалізації основних прав і свобод людини та громадянина в Україні / *Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару* (м. Львів, 21 червня 2019 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 367-372.
  17. Чорна С. З. Гарантії інформаційних прав людини при забезпеченні національної безпеки України. *Права людини та національна безпека: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 10 грудня 2019 р.); Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти НУ «Львівська політехніка». Київ: ПП «Комп'ютерний дизайн», 2019. С. 254-257.
  18. Чорна С. З. Юридичні гарантії інформаційної безпеки особи в Загальній декларації прав людини. *Збірник тез круглого столу, присвяченого 71-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини* (м. Київ, 10 грудня 2019 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2020. С. 212-215.
  19. Чорна С. З. Конституційно-правові засади здійснення правозахисної функції судової влади. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування: матеріали наук. семінару* (м. Дніпро, 29 грудня 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 89-91.
  20. Чорна С. З. Практика Європейського Суду з прав людини у справах, пов'язаних із захистом прав і свобод дитини. *Адміністративно-правове забезпечення прав*

дітей в сучасному транзитивному суспільстві: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 23 жовтня 2020 р.). У 2-х частинах. Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти НУ «Львівська політехніка». Київ: «Видавництво Людмила», 2020. Ч. 1. С. 196-198.

21. Чорна С. З. Судовий захист прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми *Сучасні механізми протидії торгівлі людьми: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції* (4 грудня 2020 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2020. С. 164-166.

АНОТАЦІЯ

Чорна С. З. Правозахисна функція судової влади в умовах конституційної реформи в сучасній Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Національний авіаційний університет, Київ, 2021.

У дослідженні здійснено цілісний конституційно-правовий аналіз правової природи та сутності судової влади, основним структуроутворюючим і функціональним принципом організації якої запропоновано розглядати принцип поділу державної влади. В конституційній системі розподілу влади судова влада є самостійною і незалежною гілкою державної влади, що покликана служити суспільству та здійснювати правосуддя, вирішувати в судовому порядку правові спори та конфлікти. Судова влада визначає межі розсуду інших гілок державної влади, є правообмежувальним чинником у діяльності законодавчої, виконавчої влади та Глави держави. Відтак її роль у механізмі поділу влади полягає у стримуванні інших гілок державної влади від порушень конституційної законності, а також захисті прав і свобод людини та громадянина в державі.

Запропоновано авторське визначення судової влади як самостійного виду державної влади, що має виключну компетенцію розглядати юридично значимі справи, вирішувати спори та конфлікти в суспільстві шляхом здійснення правосуддя, що реалізується судами в порядку, визначеному чинним законодавством з метою захист прав, свобод і законних інтересів людини.

Доведено, що правозахисна функція судової влади є самостійна функція, що здійснюється у випадку порушення прав, свобод і законних інтересів людини. Систему засобів здійснення правозахисної функції судової влади розглянуто в широкому і вузькому розумінні. У широкому до таких засобів віднесено: засоби нормативно-правового забезпечення реалізації конституційного права на судовий захист; засоби контролю за дотриманням всіма суб'єктами, що беруть участь у реалізації конституційного права на судовий захист, положень нормативно-правових актів у вказаній сфері реалізації; засоби контролю за дотриманням суб'єктами, діяльність яких направлена на реалізацію конституційного права на судовий захист, встановлених державою правил їх реалізації. Вузьке розуміння включає засоби: зовнішньоорганізаційну діяльність реалізації права на судовий захист; внутрішньоорганізаційну діяльність у сфері судоустрою; відповідальність як засіб забезпечення конституційного права людини на судовий захист.

Запропоновано визначення поняття судового права як самостійної галузі матеріального публічного права в національній правовій системі, що представляє собою сукупність юридичних норм, що має власний предмет правового регулювання, особливий метод правового регулювання, принципи правового регулювання, та заслуговує на прийняття власного кодифікованого джерела права.

Ключовими напрямками конституційної реформи у сфері судустрою названо правоконкретизацію і процесуалізацію правозахисної функції судової влади, що сприяють оптимізації правозахисного потенціалу судової влади в Україні.

Ключові слова: суд, судова влада, правосуддя, самостійність судової влади, незалежність судової влади, функції судової влади, правозахисна функція, захист прав людини, судова реформа, правоконкретизація, процесуалізація.

АННОТАЦІЯ

Чорна С. З. Правозащитная функция судебной власти в условиях конституционной реформы в современной Украине. - Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук (доктора философии) по специальности 12.00.02 - конституционное право; муниципальное право. – Национальный авиационный университет, Киев, 2021.

В исследовании осуществлен целостный конституционно-правовой анализ правовой природы и сущности судебной власти, основным структурообразующим и функциональным принципом организации которой предложено рассматривать принцип разделения государственной власти. В конституционной системе разделения властей судебная власть является самостоятельной и независимой ветвью государственной власти, призвана служить обществу и осуществлять правосудие, решать в судебном порядке правовые споры и конфликты. Судебная власть определяет границы усмотрения других ветвей государственной власти, является правоограничительным фактором в деятельности законодательной, исполнительной власти и Главы государства. Поэтому её роль в механизме разделения властей состоит в сдерживании других ветвей государственной власти от нарушений конституционной законности, а также защите прав и свобод человека и гражданина в государстве.

Предложено авторское определение судебной власти как самостоятельного вида государственной власти, имеет исключительную компетенцию рассматривать юридически значимые дела, разрешать споры и конфликты в обществе путем осуществления правосудия, реализуется судами в порядке, определенном действующим законодательством с целью защиты прав, свобод и законных интересов человека.

Доказано, что правозащитная функция судебной власти является самостоятельной функцией, осуществляется в случае нарушения прав, свобод и законных интересов человека. Систему средств осуществления правозащитной функции судебной власти рассмотрено в широком и узком смысле. В широком к таким средствам отнесены: средства нормативно-правового обеспечения реализации конституционного права на судебную защиту; средства контроля за соблюдением всеми субъектами, участвующими в реализации конституционного права на судебную защиту, положений нормативно-правовых актов в указанной сфере реализации; средства контроля за соблюдением

субъектами, деятельность которых направлена на реализацию конституционного права на судебную защиту, установленных государством правил их реализации. Узкое понимание включает средства: внешнеорганизационную деятельность реализации права на судебную защиту; внутриорганизационную деятельности в сфере судоустройства; ответственность как средство обеспечения конституционного права человека на судебную защиту.

Предложено определение понятия судебного права как самостоятельной отрасли материального публичного права в национальной правовой системе, представляет собой совокупность юридических норм, имеет собственный предмет правового регулирования, особый метод правового регулирования, принципы правового регулирования, и заслуживает принятия собственного кодифицированного источника права.

Ключевыми направлениями конституционной реформы в сфере судоустройства названо правоконкретизацию и процессуализацию правозащитной функции судебной власти, способствуют оптимизации правозащитного потенциала судебной власти в Украине.

Ключевые слова: суд, судебная власть, правосудие, самостоятельность судебной власти, независимость судебной власти, функции судебной власти, правозащитная функция, защита прав человека, судебная реформа, правоконкретизация, процессуализация.

SUMMARY

Chorna S. Human rights function of the judiciary in the context of constitutional reform in modern Ukraine. – On rights of a manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Sciences, specialty 12.00.02 – constitutional law; municipal law. – National Aviation University, Kyiv, 2021.

The analysis of legal nature and essence of the judiciary, the main structural and functional principle of the organization of which is proposed to consider the principle of separation of state power. The judiciary determines the limits of discretion of other branches of government, is a restrictive factor in the activities of the legislature and the executive. The role of the judiciary in the mechanism of separation of powers is to deter other branches of government from violations of constitutional law, as well as to protect the rights and freedoms of man and citizen in the state.

It is proposed to define the judiciary as an independent type of state power that has the exclusive competence to consider legally significant cases, resolve disputes and conflicts in society by administering justice administered by courts in the manner prescribed by applicable law to protect human rights, freedoms and legitimate interests. The function of protecting human rights and freedoms is exercised by the judiciary through the administration of justice.

It is proved that the human rights function of the judiciary is an independent function performed in case of violation of human rights, freedoms and legitimate interests. The system of means of exercising the human rights function of the judiciary of the constitutional right to judicial protection can be considered both broadly and narrowly. In a broad sense, such means include: means of regulatory and legal support for the

implementation of the constitutional right to judicial protection; means of control over the observance by all subjects participating in the exercise of the constitutional right to judicial protection of the provisions of normative legal acts in the specified sphere of implementation; means of control over the observance by the subjects, whose activity is aimed at the realization of the constitutional right to judicial protection, of the rules of their realization established by the state. A narrow understanding of the human rights function of the judiciary includes the following means of implementation: means of external organizational activities for the implementation of the constitutional right to judicial protection; means of internal organizational activity in the field of judicial system; responsibility as a means of ensuring the constitutional human right to judicial protection.

The definition of judicial law as an independent branch of substantive public law in the national legal system is proposed, which is a set of legal norms that has its own subject of legal regulation, a special method of legal regulation, principles of legal regulation, and deserves its own codified source of law.

The key areas of constitutional reform in the judiciary are the concretization and proceduralization of the human rights function of the judiciary, which contributes to the optimization of the human rights potential of the judiciary in Ukraine.

Key words: court, judiciary, justice, independence of the judiciary, functions of the judiciary, human rights function, protection of human rights, judicial reform, legal concretization, proceduralization.